

DE ARCHITECTUUR VAN DE LEEROMGEVING/ EEN 'SCHOOL' ZONDER 'ZIEL'? — JAN MASSCHELEIN & MAARTEN SIMONS

6 OASE#72

[Terug naar school / Back to School](#)

THE ARCHITECTURE OF THE LEARNING ENVIRONMENT/ A 'SCHOOL' WITHOUT A 'SOUL'? — JAN MASSCHELEIN & MAARTEN SIMONS

1 — Alhoewel scholen niet volgens één manier vorm hebben gekregen, was de school als gebouw vanaf het einde van de achttiende eeuw toch meestal zeer herkenbaar. Dat heeft onder meer te maken met het feit dat de school zoals wij die herkennen, met haar disciplinaire en hiërarchische organisatie, niet enkel dient om de individuen (lichamen) productief te maken en het welzijn van de populatie te bevorderen – en in deze context dient de school wel degelijk ook simpelweg om kinderen van straat te houden –, maar in de echte zin van het woord een instituut is dat de individuen tot onderdanen van een (territoriale) staat vormt. De 'moderne' school is niet enkel de plaats waar individuen ruimtelijk gepositioneerd worden en ingedeeld met het oog op het controleren van hun doen en laten en het doelgericht organiseren van de individuele ontwikkeling. De 'moderne' school als instituut moest ook burgers van de natie vormen (een volk), hun een taal en geschiedenis en daarmee tevens ook een toekomst geven. Ze maakt de ervaring mogelijk van ergens naar op weg te zijn, een (historische) bestemming te hebben. Ze installeert een chronologie en dus een georiënteerde ontwikkeling, onder meer door de aan leeftijd gebonden opeenvolging van klassen, gearticuleerd in de seriële en gehiërarchiseerde ruimte. En ze biedt daarenboven als zo bezielde steen een ervaring van duurzaamheid. Naast kerken leken scholen ons dan ook altijd te willen zeggen dat er dingen zijn die duren, dat er een gemeenschap is waartoe we behoren, met haar wetten en normen die we dienen te respecteren, haar grenzen die ons toelaten ons te identificeren, haar geschiedenis die we moeten leren kennen en haar vooruitgang en ontvoogding waaraan we moeten meewerken. Het waren maatschappelijke instituten.

2 — Schoolgebouwen maken dus deel uit van het geheel van technologieën (zoals het curriculum, de schoolorganisatie, de examens, et cetera) die samen

7 OASE#72

[Terug naar school / Back to School](#)

1 — Although there has never been one single way in which schools are designed, the school, as a building, has usually remained highly recognisable since the end of the eighteenth century. This is partly due to the fact that the school as we know it – for the moment – with its disciplinary and hierarchical organisation, and as it was constituted during the formation of nation-states, not only serves to make individuals (bodies) productive and promote the welfare of the population – and in this context the school also serves to simply keep children off the streets – but is, in the true sense of the word, an institution, which moulds individuals into subjects of a (territorial) state. The 'modern' school is not just a place where individuals are positioned in space and organised in order to monitor their actions and to effectively organise individual development. The 'modern' school as an institution also had to mould the nation's citizens (a people), give them a language and history and with these a future as well: it makes possible the experience of progress, of having a (historical) destination. It sets up a chronology and thus an oriented development, in part through the succession of classes according to age, articulated in the serial and hierarchical space. And on top of all that, it is the embodiment in stone of durability. Like churches, schools always seemed to signify that there are things that last, that there is a community to which we belong, with laws and values we are supposed to respect, boundaries that enable us to identify ourselves, a history we have to learn and a progress and emancipation we have to contribute to. They were social institutions.

2 — School buildings are therefore part of the ensemble of technologies (such as the curriculum, the school organisation, examinations, etcetera) that, together with the discourses about the school, create a specific relation to the self and to reality and imbue us with a specific 'soul'. Conversely, it is based

met de vertogen over de school een bepaalde relatie tot zichzelf en tot de werkelijkheid in het leven roepen en ons met een bepaalde 'ziel' toerusten. Omgekeerd is het vanuit een bepaald zelfbewustzijn dat we bepaalde dingen belangrijk vinden voor die gebouwen en andere niet. De gebouwen behoren daarmee tot een bepaalde organisatie van tijd en ruimte die een specifieke ervaringsruimte ontsluit en een welbepaalde bezieling als effect én instrument heeft. Vandaag maken we een grondige verandering mee van de 'moderne' ervaringsruimte die tot uitdrukking komt in de transformatie van de school en van het schoolgebouw in een leeromgeving. Een leeromgeving die geen klaslokalen meer kent, maar leerplekken of leerbasissen – binnen en buiten de schoolgebouwen. Een leeromgeving die niet meer bevolkt wordt door leerlingen met een genormaliseerde (minder of meer normale) schoolloopbaan, wier individualiteit bepaald wordt door hun plaats in de ontwikkeling in relatie tot leeftijdgenoten, maar door lerenden wier individualiteit een moment is in een leertraject, een momentopname van hun competenties en leervermogen. Een leeromgeving die niet meer bewoond wordt door een progressieve leerkracht met een duidelijke (historische) missie en roeping, maar door een faciliterende en stimulerende, competente en proactieve leerbegeleider die krachtige leeromgevingen als professionele dienst aanbiedt.

We willen onderlijnen dat deze nieuwe woorden, en vooral het woord 'omgeving', die behoren tot het hedendaagse (pedagogische) spreken, niet enkel een modisch verschijnsel zijn, maar uitdrukking van een nieuwe organisatie en ervaring van tijd en ruimte waarin het 'hier en nu' centraal staat: een omgeving stelt hier-en-nu eisen, biedt hier-en-nu mogelijkheden en hulpmiddelen. Zichzelf verstaan in relatie tot een (leer)omgeving en niet tot een (maatschappelijk) instituut betekent dat er slechts voorbijgaande, permanent wisselende omstandigheden zijn, die beroep doen op ons reactie- en aanpas-

8 OASE#72

Terug naar school / Back to School

on a specific self understanding that we consider some things important for these buildings instead of others. The buildings therefore belong to a specific organisation of space and time that opens up a particular experiential space and has a particular spirit, both as effect and instrument. Today we are witnessing a radical transformation of the 'modern' experiential space, expressed in the transformation of the school and of the school building into a learning environment. A learning environment that no longer has classrooms, but learning places or learning bases – inside and outside the school building. A learning environment that is not longer populated by students with a standardised (more or less normal) school career, whose individuality is defined by their stage of development in relation to students of the same age, but by learners whose individuality forms a moment in a learning trajectory, a snapshot of their competencies and learning abilities. A learning environment no longer inhabited by a progressive teacher with a clear (historical) mission and calling, but by a facilitating and stimulating, competent and proactive learning coach providing powerful learning environments as a professional service.

We wish to emphasise that these new words, and especially the word 'environment', which are part of contemporary (pedagogical) parlance, are not simply a fashionable phenomenon, but an expression of a new organisation and experience of time and space centred on the 'here and now': an environment sets here-and-now demands, offers here-and-now opportunities and resources. To conceive oneself in relation to an environment (learning or otherwise) and not to an institution (social or otherwise) means that there are merely fleeting, permanently changing circumstances, which call upon our capacity to respond and adapt, and not upon our capacity to follow principles or norms or to orient ourselves toward a future destination. In relation to a (network) environment, moreover, there is no experience of comprehen-

singsvermogen, en ons niet aanspreken op ons vermogen om principes/normen te volgen of ons te oriënteren op een toekomstige bestemming. In relatie tot een (netwerk)omgeving is er bovendien geen ervaring van uitgebreidheid, zijn er geen duidelijke grenzen. In een leeromgeving worden we niet meer gelokaliseerd (in een opeenvolging van klassen), maar is er een permanente positionering in termen van profielen en verbindingen in trajecten, in leerlingvolgsystemen, etc. Het is geen topische ervaring, maar een ervaring van positionering als permanente beweging. Daarmee hangt ook een ervaring van tijd samen die geen duidelijk eindpunt of beginpunt heeft, maar een binaire tijd is: hulpbronnen, informatie, stimuli zijn *aanwezig* of zijn niet *aanwezig*.

3 — Zichzelf ervaren als bewegend in een omgeving betekent dat het de individuele leerbehoeften (en niet genormaliseerde loopbanen) zijn die normerend worden. Van het individu wordt verwacht dat het de bevrediging van zijn behoeften zelf opneemt en het eigen leerproces beheert. De lerende is iemand die zichzelf verstaat als iemand die vanuit zijn individuele behoeften berekende en soms risicovolle keuzes maakt met betrekking tot investeringen (in tijd, geld, activiteit) die een meerwaarde kunnen betekenen (bijv. competenties verwerven) en dus een groei van het eigen menselijke kapitaal kunnen realiseren. De lerende is iemand die een rationeel-economische houding inneemt. Onderwijs wordt dan een dienst met de lerenden als klanten, de pedagogische relatie wordt een berekende, contractuele dienstverleningsrelatie, die voortdurend beoordeeld wordt op haar toegevoegde waarde (kwaliteit).

Het is vanuit een ondernemend (economisch) zelfverstaan dat zich veel van de actuele verwachtingen ten aanzien van schoolarchitectuur laten begrijpen. Zo willen 'De Nieuwste School' (in Nederland), 'The school of the future' (in Engeland), maar ook veel schoolontwerpen in België vandaag vooral

9 OASE#72

Terug naar school / Back to School

siveness, there are no clear boundaries. In a learning environment we are no longer localised (in a succession of classes); instead there is a permanent positioning in terms of profiles and connections in trajectories, in student tracking systems, and so forth. This is not a topical experience, but an experience of positioning as permanent motion. This occurs in conjunction with an experience of time that has no clear beginning or end but is instead binary time: resources, information, stimuli are either *present* or *absent*.

3 — To experience oneself as moving within an environment means that individual learning needs (and non-standardised curricula) become normative. The individual is expected to take responsibility for meeting his or her own needs and to manage his or her own learning process. The learner is someone who understands him or herself as someone who, based on his or her individual needs, makes calculated and sometimes risky choices with regard to investments (of time, money, activity) which can represent an added value (for example acquiring competencies) and therefore realise a growth in his or her own human capital. The learner is someone who adopts a rational economic, that is an entrepreneurial, attitude. Education then becomes a service, with learners as clients; the pedagogical relationship becomes a calculated, contractual service relationship, constantly evaluated as to its added value (quality).

It is based on an enterprising (economic) self-understanding that many of the current expectations with regard to school architecture can be understood. Today, the 'Nieuwste School' ('newest school') in the Netherlands, the 'School of the Future' in Britain, as well as many school concepts in Belgium, aim primarily to be functional, to promote circulation, to be flexible (adaptable and movable). This is precisely how they are meant to be durable (usable for

functioneel zijn, circulatie bevorderen, flexibel zijn (aanpasbaar en beweeglijk). Precies daarin zouden ze duurzaam zijn (nu en in de toekomst bruikbaar voor verschillende soorten gebruikers): 'The school in motion'. Scholen en schoolgebouwen moeten functioneren als 'dienstencentra' ('Clearinghouses') die garanderen dat elke leerende de basis-*resources* kan krijgen die nodig zijn om zijn menselijk kapitaal te ontwikkelen en te beheren. Of het moeten 'Brede Scholen' worden als netwerk van voorzieningen en diensten die uitgaan van de lokale behoeften en omstandigheden en die bijgevolg niet één vorm kennen, maar vele vormen ('lerende schoolgebouwen', waarvan de duurzaamheid precies ligt in hun permanente aanpas- of veranderbaarheid).

Volgens een OESO-rapport uit 2001, *Designs for Learning*, gebaseerd op 94 landenstudies, impliceert het hierboven geschetste nieuwe leerproces ook het ruimtelijk herdenken van de school naar een leeromgeving die zou kunnen ontwikkeld worden in de richting van een (virtueel) netwerk, waar lerenden hun eigen door een paswoord beschermde werkplaats hebben, portfolio's bijhouden, hun huiswerk inleveren om feedback te krijgen, en toegang hebben tot cursussen en *resources*. Dergelijke omgevingen zullen *anywhere/anytime* leren mogelijk maken.

De organisatie van de school als omgeving vraagt om permanente informatie in functie van permanente positionering en kan niet zonder concentratie van dergelijke informatie in een permanent volgsysteem dat de facto dient te steunen op goede communicatie- en informatietechnologie. Het doel is niet langer zichzelf als leerling te kennen in relatie tot het einddoel (bestemming) of verleden (traditie). Zelfkennis staat nu in het teken van een eindeloze accumulatie van het geleerde; men maakt voortdurend de voorlopige balans op. 'Waar sta ik nu (ook in vergelijking tot anderen die eveneens allemaal permanent bewegen)? Gemiddelden en punten gaan functioneren als 'bench-

10 OASE#72

Terug naar school / Back to School

different kinds of users now and in the future): 'the school in motion'. Schools and school buildings are meant to function as 'clearinghouses' that guarantee that every learner can get the basic resources necessary to develop and manage his or her human capital. Or they must become 'broad schools', a network of facilities and services based on local needs and circumstances, consequently existing not in one form but in many ('learning school buildings', the very durability of which lies in their permanent adaptability or changeability).

According to a 2001 OECD report, *Designs for Learning*, based on 94 national studies, the new learning process outlined above also implies the spatial rethinking of the school into a learning environment that might evolve toward a (virtual) network, in which each learner would have his or her password-protected workplace, maintain portfolios, submit homework in order to get feedback and have access to courses and resources. Such environments will allow learning anywhere/anytime.

The organisation of the school as an environment requires permanent information for permanent positioning and cannot function without concentrating this information in a permanent tracking system that is de facto dependent on good communication and information technology. The goal is no longer to know oneself as a student in relation to the final objective (destination) or the past (tradition). Self-knowledge is now defined by an endless accumulation of learning: provisional stock-taking is a continual process. 'Where do I stand now (including in comparison to others who are also permanently moving)? Averages and points serve as 'benchmarks' or become 'rankings'. Along with 'good practices', they become part of 'global positioning systems' that turn every substantive or material (normative) reference into an abstraction.

marks' of worden 'rankings'. Ze gaan, samen met de 'good practices', deel uitmaken van de 'global positioning systems', die abstractie maken van elke inhoudelijke of materiële (normatieve) referentie.

4 — Zoals een gevechtspiloot, zo zegt het OESO-rapport, beschikt over informatiesystemen die hem onmiddellijk en permanent informeren over zijn positie, de toestand van de vele onderdelen, de gevaren en mogelijkheden, zo zouden zowel leerling als leerbegeleider moeten kunnen beschikken over een permanent informatie- en monitoringsysteem om op een gepaste wijze te kunnen reageren in hun zoektocht naar *resources* en meerwaarde. Zoals op het slagveld en in het bedrijf zou de technologie, waaronder in de eerste plaats het gebouw, dus aangepast of ontworpen moeten worden om de informatiestroom te controleren, geïnformeerde beslissingen toe te laten en de (eigen) activiteiten en resultaten niet zozeer te controleren, maar te traceren en permanent op te volgen.

Waar we willen op wijzen is dat functionaliteit, flexibiliteit, circulatie die zowel het nieuwe pedagogische verhaal van de leeromgeving als het actuele vertoog over scholenbouw sturen, geen neutrale categorieën zijn die de schoolgebouwen zouden bevrijden van een welbepaalde pedagogisch-maatschappelijke ideologie of project, maar dat de eisen van functionaliteit, flexibiliteit en circulatie zelf een welbepaalde manier impliceren om naar zichzelf en naar de eigen activiteit (leren/studeren/onderwijzen) te kijken. Het is omdat men zichzelf verstaat als ondernemend individu, dat bepaalde dingen belangrijk en betekenisvol worden (en omgekeerd): permanente informatie over het aanbod en de eigen positie in de netwerkomgeving, modulaire systemen, individuele werkplekken, flexibele trajecten, portfolio's, permanente feedback, etc. De hedendaagse leerende (die levenslang en levensbreed wil

11 OASE#72

Terug naar school / Back to School

4 — Just as a fighter pilot, says the OECD report, has information systems at his or her disposal providing instant and permanent information about his or her position, the status of the plane's many components, dangers and possibilities, the learner and the learning coach must be able to have a permanent information and monitoring system at their disposal in order to respond appropriately in their quest for resources and added value. As on the battlefield and in business, technology – including, primarily, the building – must be adapted or designed to control the flow of information, allow informed decisions and not so much control as track and follow up on activities and results (including one's own).

What we wish to point out is that functionality, flexibility, circulation – which drive both the pedagogic narrative of the learning environment and the current polemic about school construction – are not neutral categories that supposedly liberate school buildings from a specific pedagogical and societal ideology or project. Instead, the demands of functionality, flexibility and circulation themselves imply a specific way of looking at oneself and at one's own activity (learning/studying/teaching). Specific things acquire importance and meaning because one understands oneself as an entrepreneurial individual (and vice versa): permanent information about what is available and one's own position within the network environment, modular systems, individual workplaces, flexible trajectories, portfolios, permanent feedback, and so forth. Today's learner (who wants lifelong, unlimited learning), who follows his or her own learning path and wants to *manage* and direct his or her own learning process, has no need for hierarchical supervision and standardised education, but for permanent *monitoring*, coaching and feedback.

There is of course something about the old, existing school buildings (with their typical structure and architecture) that resists this new spirit and forms an

leren), die zijn eigen individueel leertraject aflegt en zijn eigen leerproces wil *managen* en sturen, heeft geen nood aan hiërarchisch toezicht en aan genormaliseerd onderwijs, maar aan permanente *monitoring*, coaching en feedback.

Er is natuurlijk iets aan de oude, bestaande schoolgebouwen (met hun typische structuur en architectuur) dat weerstand biedt aan en een obstakel vormt voor deze nieuwe bezieling. Alhoewel ze de oude bezieling die ze van de grond tilde kwijt zijn, en in zekere zin dode stenen zijn geworden, is er, omdat het stenen met een bepaalde vorm zijn, iets dat blijft. De oude gebouwen hadden eens een praktische betekenis, maar nu niet meer. Daarmee, zo zouden we kunnen zeggen, verschijnen ze nu als 'scholen' zonder meer. Dergelijke gebouwen verbinden niet langer met een verleden en dienen geen toekomst meer. Ze verwijzen niet meer naar iets anders dan zichzelf (een verleden, een toekomst): de school is de school is de school... Ze vormen geen monument, zijn geen ruïne, geen te bewaren erfgoed, maar vormen precies de materialisatie van het 'eens maar nu niet meer'. En daarmee worden ze eigenlijk speelgoed of speelplaats. En natuurlijk houden (oude) schoolgebouwen kinderen ook nog altijd simpelweg van straat, ze bewaren ze. Als bewaarplaats kunnen die oude gebouwen nog wel een tijdje mee, en wie weet, misschien kunnen ze dat ook als speelplaats.

12 OASE#72

Terug naar school / Back to School

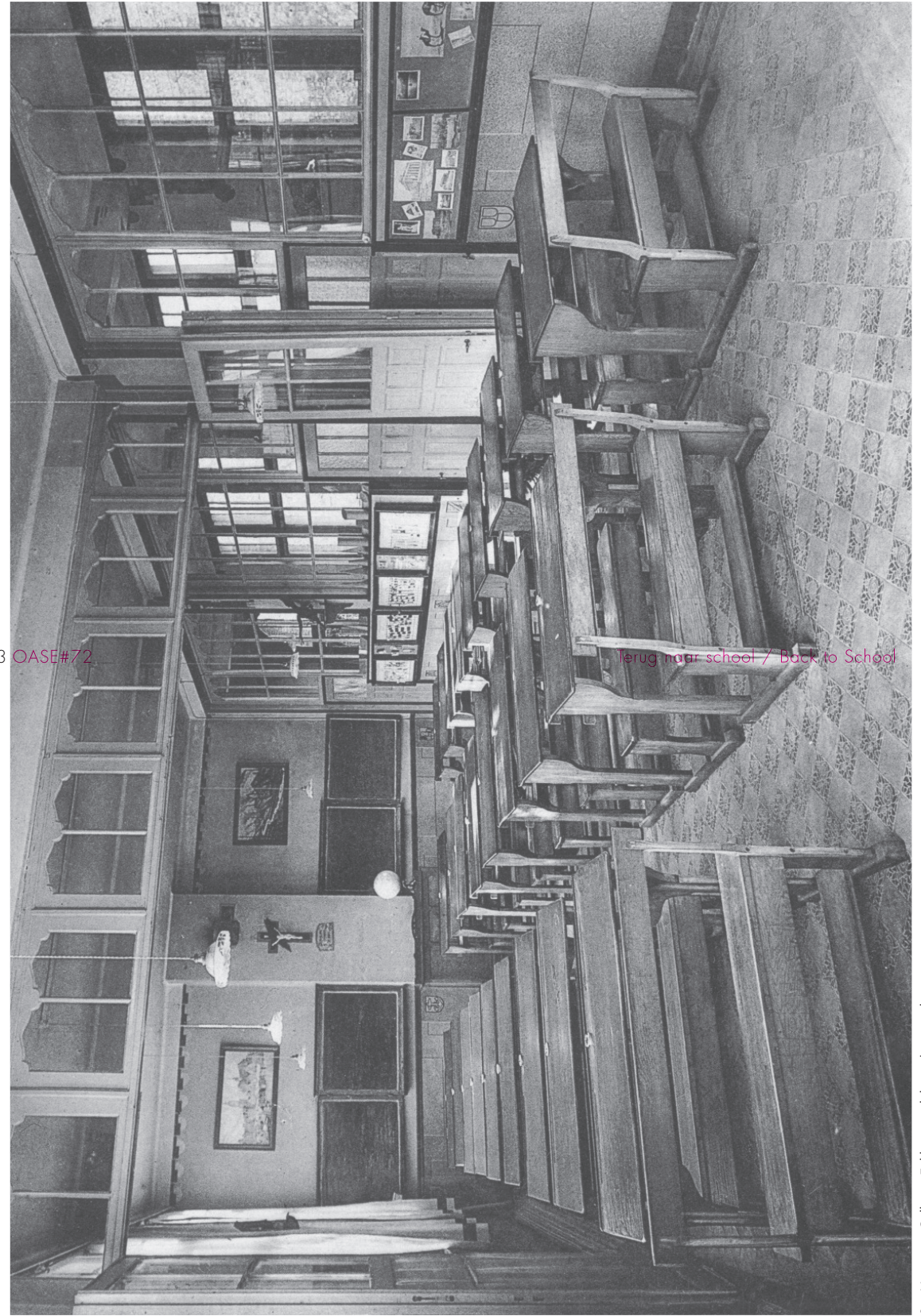
obstacle to it. They may have lost the spirit that raised them from the ground, and in a certain sense have become dead piles of stone, but because these piles of stone have a specific form, something endures. The old buildings once had a practical significance, but no longer. They are, we might say, simply 'schools', nothing more. Such buildings are no longer a link with a past and no longer serve a future. They no longer relate to something beyond themselves (a past, a future): a school is a school is a school . . . They are neither monument, nor ruin, nor heritage to be preserved. They are precisely the materialisation of 'what once was but is no more' and thus become in fact toys or playgrounds. And, of course, (old) school buildings still keep children off the streets as well; they shelter them. As shelters these old buildings can go on for a while, and who knows, perhaps they can do this as playgrounds as well.

Translation: *Pierre Bouvier*

The Architecture of the Learning Environment / A 'School' without a 'Soul'?
- Jan Massschelein & Maarten Simons

13 OASE#72

Terug naar school / Back to School

De architectuur van de leeromgeving / Een 'school' zonder 'ziel'?
- Jan Massschelein & Maarten Simons